

A dark silhouette of Don Quixote and Sancho Panza. Don Quixote is on the left, holding a lance and a shield. Sancho Panza is on the right, riding a smaller horse. The background is a dark, solid color.

El Quijote

visto por

Fandos

Exposició de dibuixos de Manuel Martí Fandos

**Comissariat,
coordinació, disseny,
maquetació i textos:**

Carlos Gómez Mechó

Normalització Lingüística: Empar Bruno Gómez

Fotografies:

José Antonio Arias (Keco)

Impressió:

Impremta desdezero

Dipòsit Legal CS 8-2021
ISBN. 978-84-09-27837-4

**Biblioteca Municipal José Vte. Felip de Nules
C/ Major, 57 - CP 12.520 Nules (Castelló)**

Patrocinadors:

Ajuntament de Nules

Universitat Politècnica de Valencia

Facultat de Belles Arts Sant Carles de Valencia

EL QUIJOTE VISTO POR FANDOS

Exposició de dibuixos de Manuel Martí Fandos

Il·lustracions d'escenes de l'obra literària
“El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha”
de Miguel de Cervantes Saavedra

NULES - 2021

INDEX

- p. **7**   Text Comisari
- p. **8**   Text:
Fandos,
vida, obra i vinculació amb Nules
- p. **12**   Obres
- p. **62**   Currículum d'exposicions

De les il·lustracions El Quixot vist per Fandos.

Potser el Quixot és una de les obres literàries més il·lustrades de la història, faig al·lusió a aquesta dada perquè ja és de gran dificultat tenir la suficient imaginació per tal que unes noves vinyetes del Quixot no s'assemblen a algunes ja creades amb anterioritat, i és que aquestes que podem contemplar en aquesta mostra de Fandos no em recorden cap de les editades abans, i això ja és més que interessant.

Al llarg de la seua vida Fandos ha aprofundit en diversos estils i tècniques pictòriques, però mai ha deixat de dibuixar. La seua destresa magistral a l'hora de dibuixar es deixa veure amb aquesta mostra d'il·lustracions del Quixot. La seua línia amb pinzell i tinta xinesa és de traç segur, decidit i net; ací l'error no té cabuda. El seu gran domini d'aquesta tècnica permet a Fandos crear el seu propi univers gràfic oníric, on l'espectador és incapaç de fer una pròpia interpretació sucumbint a allò que l'artista vol transmetre. Les composicions tan estudiades i encertades doten cada una de les obres d'un tot conjunt on res sobra i res manca, en ocasions reforçant l'equilibri de l'obra amb una subtil aiguada de color. Les faccions, quasi grotesques dels seus personatges, on pareix que s'ha perdut el referent formal, són el resultat del gran domini de l'autor de la representació de la fisiognomia i anatomia de la figura humana, i que li permet alhora, crear la seua pròpia configuració gràfica de les formes.

Recordem ara les paraules que Carles Guasch, amic de l'artista, va dedicar als dibuixos del Quixot, "Fandos sap molt bé que fer un dibuix o pintar un quadre és com fer un viatge. El viatge ens modifica, ens canvia, ens sorprèn; igual que l'art.

El Quixot és un exemple clar de viatge ple de sorpreses.

Tota aquesta màgia sedueix Fandos, i igual que el Quixot vol recórrer aquells camins que només existeixen en la imaginació. No es pot posar límits a qui no coneix fronteres... El Quixot veu gegants on hi ha molins... Manuel Fandos crea tota una seqüència escènica en què revela les fantasies del Quixot, encara que també les seues pròpies, una mescla indiscutible entre la realitat certa i la realitat probable, entre la fantasia i l'objectivitat".

De la visita i recorregut a l'exposició.

S'ha intentat establir un ordre cronològic en la disposició de les quaranta nou obres a la sala, tot i que aquest ordre no és rigorós per capítols, sí que ho és la primera i segona part de l'obra literària de Cervantes. Així doncs podem començar la visita per l'esquerra amb els retrats d'alguns dels personatges i tot seguit comencen les obres que fan al·lusió a la primera part del llibre, mentre que el fons de la sala i la paret de la dreta està dedicada a la segona part de la novel·la.

A la cartel·la de cadascuna de les obres figura la descripció tècnica amb el títol i un codi QR per tal d'escanejar-lo i tenir l'oportunitat de llegir el resum del capítol corresponent.

Us desitgem que gaudiu de la mostra.

Un poc de la vida de l'artista.

Manuel José Martí Fandos, de primer nom Manuel, com son pare, i de segon José afegit de ben segur imperiosament, ja que naix a Burriana el 18 de març de 1928 i a l'endemà és Sant Josep. Fou batejat a l'església de la Mercé de Burriana. Tot just a fora estava plantada la primera falla de la ciutat de la qual fou promotor son pare i on figurava escrita la crítica: "Burriana, París i Londres... per on passes t'esfondres" (perquè els carrers no estaven empedrats...), frase ja cèlebre en la nostra zona, de la qual curiosament només s'ha conservat la part més agradable.

Vinculació de l'artista amb Nules dels 3 al 13 anys d'edat:

L'any 1931 els seus pares traslladaren la seua residència a Nules, on van invertir tot el seu capital a crear una empresa comercialitzadora de taronja (el magatzem s'ubicava on posteriorment serà la Terrassa Emo). Il·lusionats començaren una nova etapa exportant els cítrics al sud de França. Aquest és un exemple més de les desastroses conseqüències i d'històries truncades a causa de la Guerra Civil de 1936, on Nules fou devastat pels bombardejos. La família es refugià a casa dels Figueres amb qui tenien gran amistat i després a la mar de Nules.

Amb tot perdut, l'any 1942, decideixen anar-se'n a Barcelona i començar una nova vida laboral. Amb ells s'emporten una xica de Nules (Amparo Flich Lucas, "Amparito"), que arribà a ser una segona mare per a l'artista i de la qual n'estic orgullós a dir que com a tia àvia meua

que és, la compartisc amb Fandos com a padrina de bateig. I a qui volem dedicar aquesta exposició. Des d'aleshores la família de la Tia Amparito es va convertir amb “la família de Nules” i on s'acostaven cada vegada que tenien uns dies de descans, incrementant d'aquesta manera els vincles amb la nostra ciutat.

De la carrera artística del pintor.

En establir-se a Barcelona, va estudiar dibuix a l'Escola d'Arts i Oficis i posteriorment va realitzar la carrera a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi. El 1957, en acabar els seus estudis, va fixar la seua residència a París, on va treballar com a il·lustrador en diaris i revistes i com a decorador d'obres teatrals, alhora que continuava pintant i fent exposicions. L'any 1967 es va traslladar a Eivissa, on va continuar desenvolupant la seua obra mentre exposava en diverses ciutats i països. El 1975 va tornar a Barcelona, on va oposar i va exercir com a professor agregat a l'Institut Nacional d'Ensenyament Secundari a distància on impartia lliçons de dibuix i disseny, la seua carrera artística personal, però no la va deixar mai de banda. Des de 1994, jubilat de les tasques docents, es va dedicar a pintar alternant la seua residència entre Barcelona i Sitges. A partir del 2000, comparteix residències entre Barcelana, Borriana i Eivissa.

Són nombroses les exposicions tant individuals com col·lectives en què ha participat dins i fora d'Espanya, sobretot a ciutats com Barcelona, Eivissa, Madrid i Castelló, i fora d'Espanya a París, Ginebra i Nyon.

Podem trobar obra de Manuel Fandos a museus de París, Vilafamés, Osca, Borriana i al Museu de Belles Arts de Castelló, on l'artista va donar 116 obres de la seva col·lecció particular.

De la seua obra.

Durant la seua estada a París (1957), s'integrà de ple amb el naixent Informalisme, moviment pictòric de la segona postguerra mundial de tendències abstractes i gestuals. Recent acabada la carrera de Belles Arts a Barcelona i ampliant els seus coneixements artístics a l'Ecole de Beaux Arts de París, es veu envoltat d'aquest moviment en voga a la ciutat i comença la seua etapa d'abstracció en la seua expressió més lírica, una abstracció més lligada a l'expressió espontània dels sentiments de l'artista. Aquest moment d'eclosió a França és clau per comprendre la

seua pintura carregada de gest amb traços fermes i colors disposats i ordenats com si d'un ritual intern els plasmés al llenç.

A les seues obres figuratives tant pictòriques com als seus dibuixos, també podem veure reflectits uns sentiments propis on les figures tenen una gran càrrega gestual de meditació i reflexió.

Però entre l'abstracció, el dibuix amb tinta i la figuració..., Fandos sempre ha estat enamorat de la vida, de viure i de gaudir tot allò que ens envolta. La passió per plasmar del natural un paisatge, unes teulades, els arbres o l'horitzó, sempre l'ha acompanyat al llarg de les seues etapes artístiques. I és que Fandos és un pintor pleinairista, que igual que Manet o Cézanne, agafa el seu cavallet i va a la troballa d'un lloc que l'inspire en eixe moment; i així, a l'aire lliure intenta plasmar l'espai canviant sovint a cada minut, a cada segon o per cada núvol que deixa passar subtilment la llum del sol.

Obres

Llenósele la fantasía de todo aquello que leía en los libros, así de encantamientos como de pendencias. - 1994

Del libro, cap. 1, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

79'5 x 109 cm

Y con gentil continente se comenzó a pasear. - 1994

Del libro, cap. 3, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Una noche se salieron del lugar sin que persona
les viera. - 1994*

Del libro, cap. 7, parte 1
Tinta sobre papel con aguadas
109'5 x 80 cm

No eran sino molinos de viento. - 1994

Del libro, cap. 8, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*No vengo, ¡oh Ambrosio! A ninguna de las que
has dicho - 1994*

Del libro, cap. 14, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

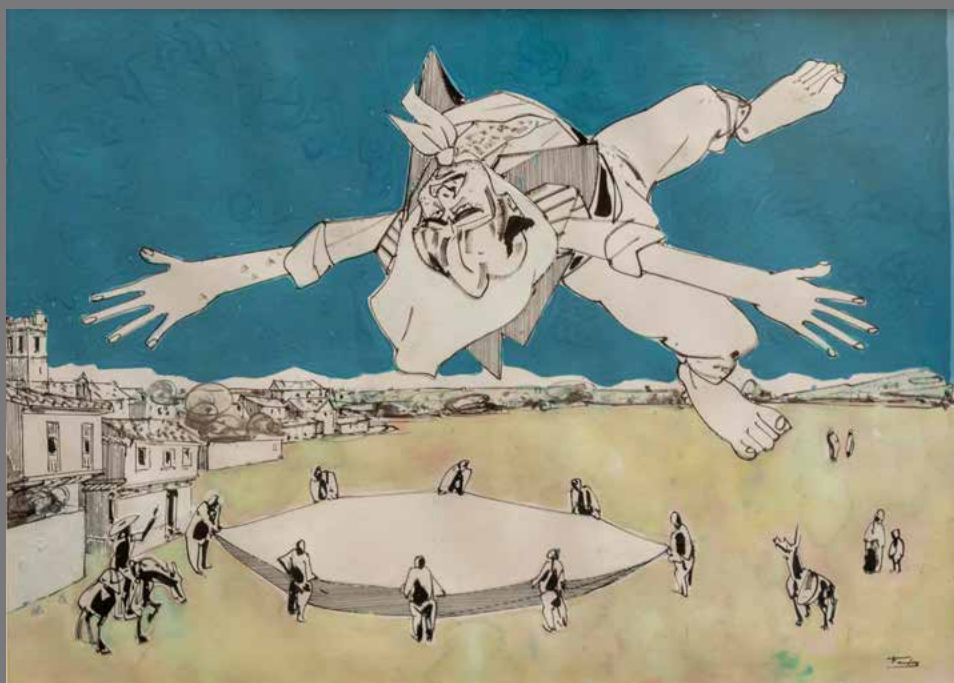

La Maritornes - 1994

Del libro, cap. 16, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

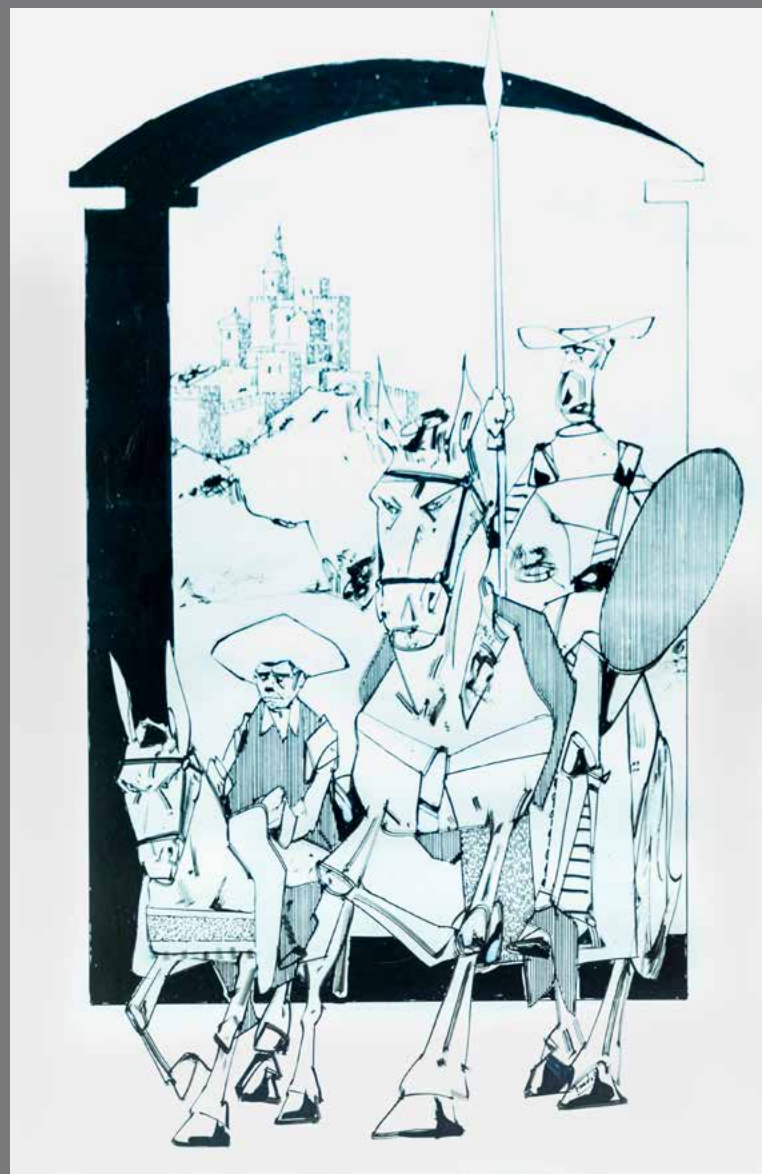

Las voces del mísero fueron tantas, - 1994

Del libro, cap. 17, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

61'5 x 80 cm

Siguiéndolo, Sancho se salió del castillo - 1994

Del libro, cap. 17, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

57'5 x 77'5 cm

Entró el pescador en la barca y pasó una cabra, - 1994

Del libro, cap. 20, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

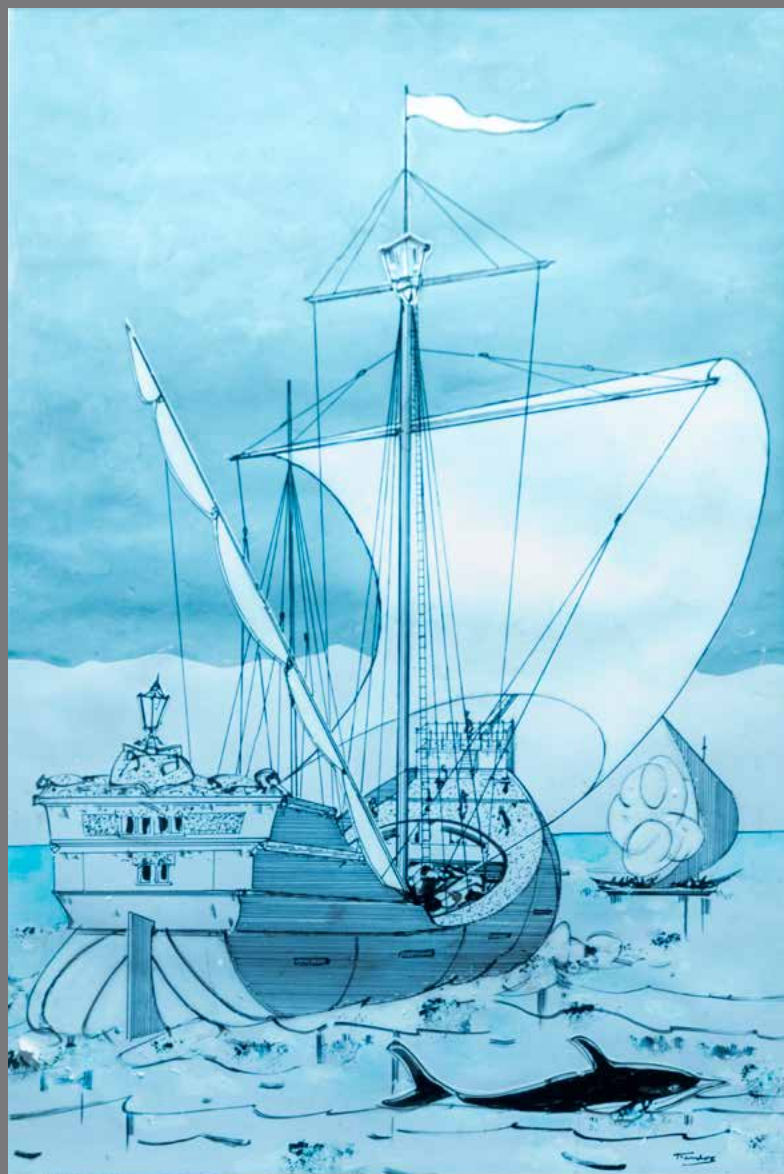

De la libertad que dio Don Quijote a muchos desdichados que mal de su agrado llevaban donde, - 1994

Del libro, cap. 22, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

79'5 x 109 cm

Vimos cerca de nosotros un galeón. - 1994

Del libro, cap. 22, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

77'5 x 57 cm

*Así como Don Quijote acabó de dar las tumbas
a vueltas de medio abajo desnudo y de medio
arriba vestido, 1994*

Del libro, cap. 26, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

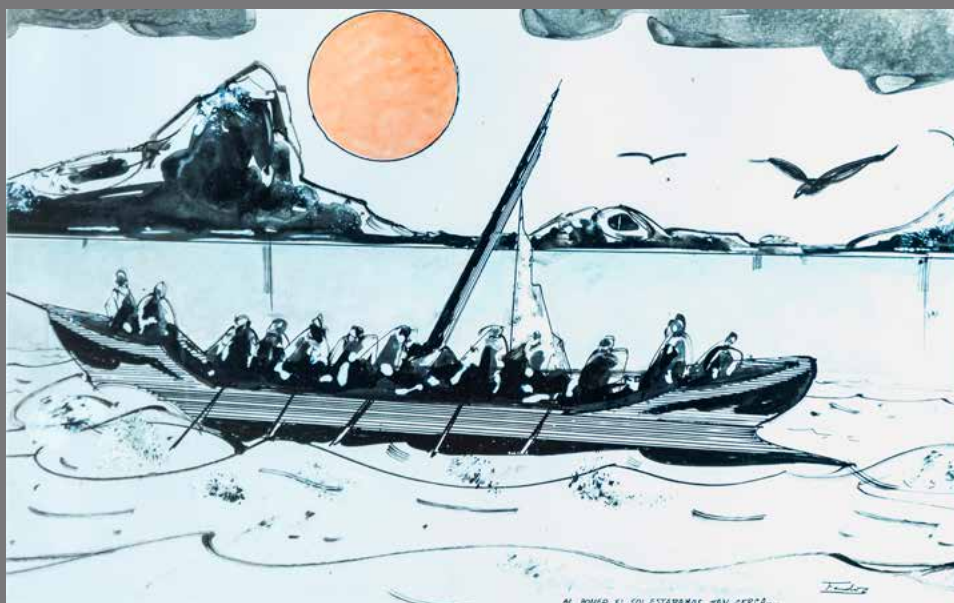

Acabose de lavar los hermosos pies, -1994

Del libro, cap. 28, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

Al poner el Sol estábamos tan cerca, -1994

Del libro, cap. 41, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

41'5 x 58'5 cm

Tomad señora esa mano - 1994

Del libro, cap. 43, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

Óiganme todos si quieren quedar con vida - 1994

Del libro, cap. 45, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

79'5 x 109 cm

*Y la orden que llevaban era esta, iba
primero el carro - 1994*

Del libro, cap. 47, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

53'5 x 74'5 cm

*Y sí, él quedó medroso al ver tal gura, ella quedó
espantada al ver la suya. - 1994*

Del libro, cap. 48, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Ver salir por las puertas del castillo un buen
número de doncellas - 1994*

Del libro, cap. 50, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

79'5 x 109 cm

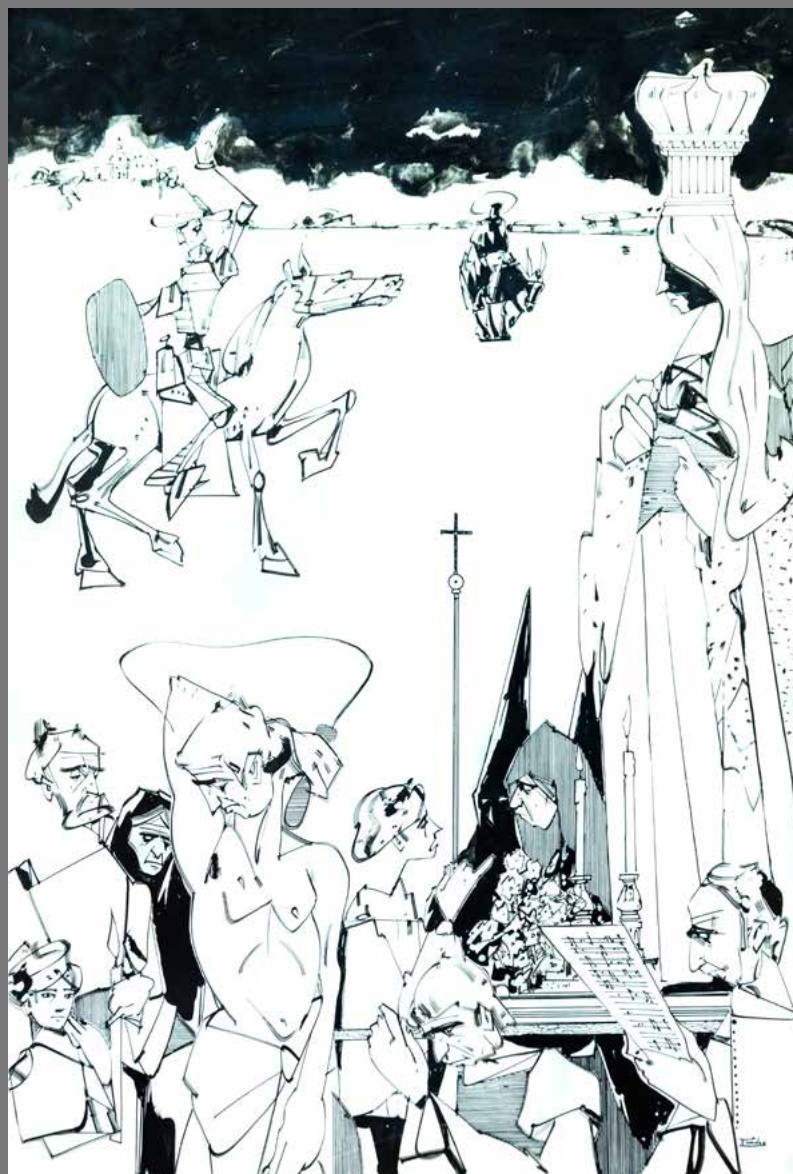
*Y otros muchos géneros de animales feroces y
espantables. - 1994*

Del libro, cap. 50, parte 1

Tinta sobre papel con aguadas

109'5 x 80 cm

*Que luego al punto dejen libre a esa hermosa
señora - 1994*

Del libro, cap. 52, parte 1
Tinta sobre papel con aguadas
109'5 x 80 cm

La sobrina y el ama - 1994

Del libro, cap. 2, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

Yo dormí con tan pesado sueño - 1994

Del libro, cap. 4, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Ya esta sazón ya se había puesto Don Quijote
de hinojos. - 1994*

Del libro, cap. 10, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

69'5 x 45'5 cm

Una carreta que salió al través de los más diversos personajes - 1994

Del libro, cap. II, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

79'5 x 109 cm

*El león el cual pareció de grandeza
extraordinaria, - 1994*

Del libro, cap. 17, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

109'5 x 80 cm

*Y por cuyo ruido y estruendo salieron por ello
infinitud de grandísimos cuervos. - 1994*

Del libro, cap. 22, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Y así dijo que el venerable montesinos me metió
en el cristalino palacio. - 1994*

Del libro, cap. 23, parte 2
Tinta sobre papel con aguadas
79'5 x 109 cm

*Que así se lo dijo la sota ermitaña que en la
ermita hallaron - 1994*

Del libro, cap. 24, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

65 x 87'5 cm

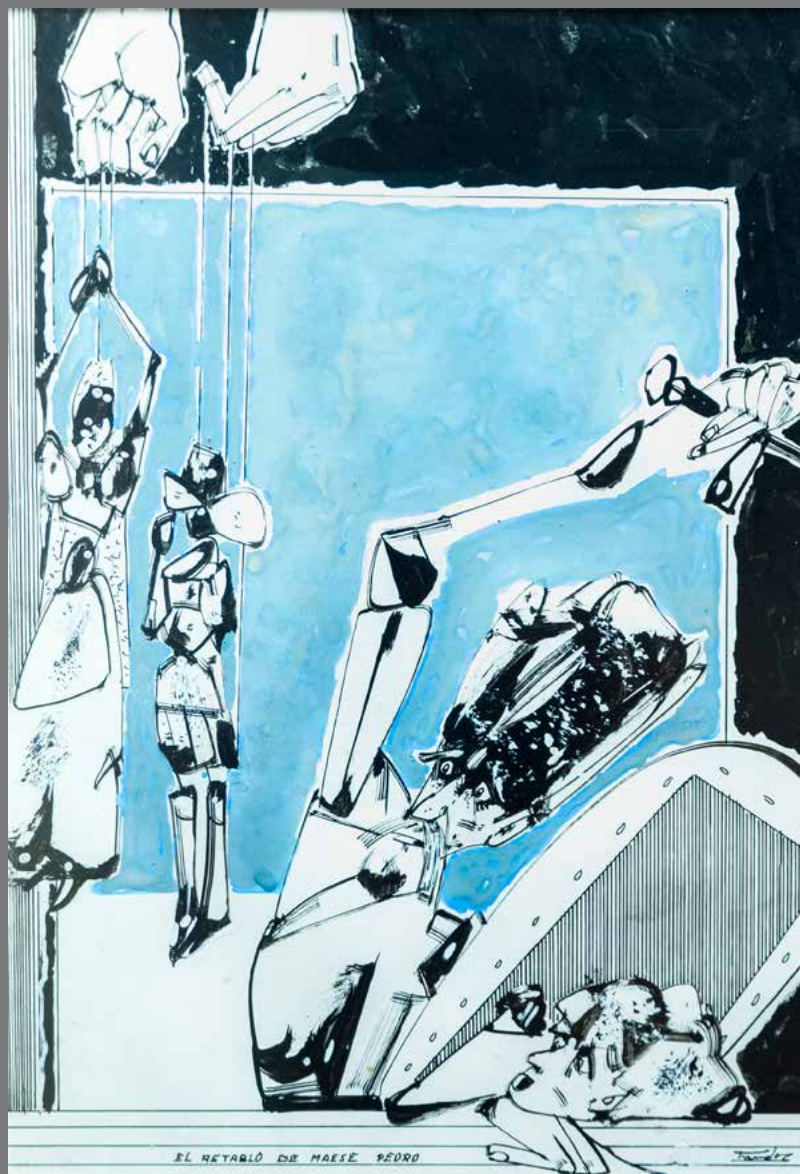
Ya poco trecho se toparon un mancebito. - 1995

Del libro, cap. 24, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

57'5 x 77'5 cm

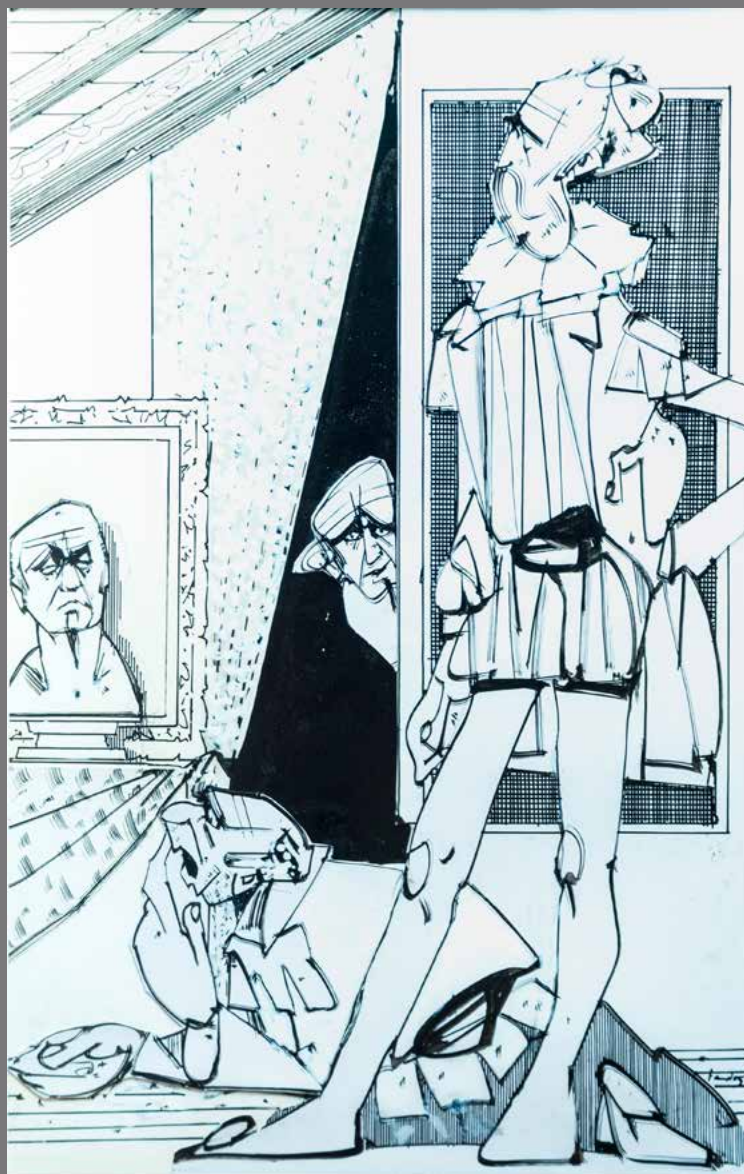

Deténgase vuestra merced Don Quijote, - 1995

Del libro, cap. 26, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

Dime cabeza tendré otro gobierno, - 1995

Del libro, cap. 26, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Y apeándose puesto ante ella de hinojos le dijo
hermosa señora, aquel caballero que allí se
aparece. - 1995*

Del libro, cap. 30, parte 2
Tinta sobre papel con aguadas
79'5 x 109 cm

La duquesa - 1995

Del libro, cap. 31, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

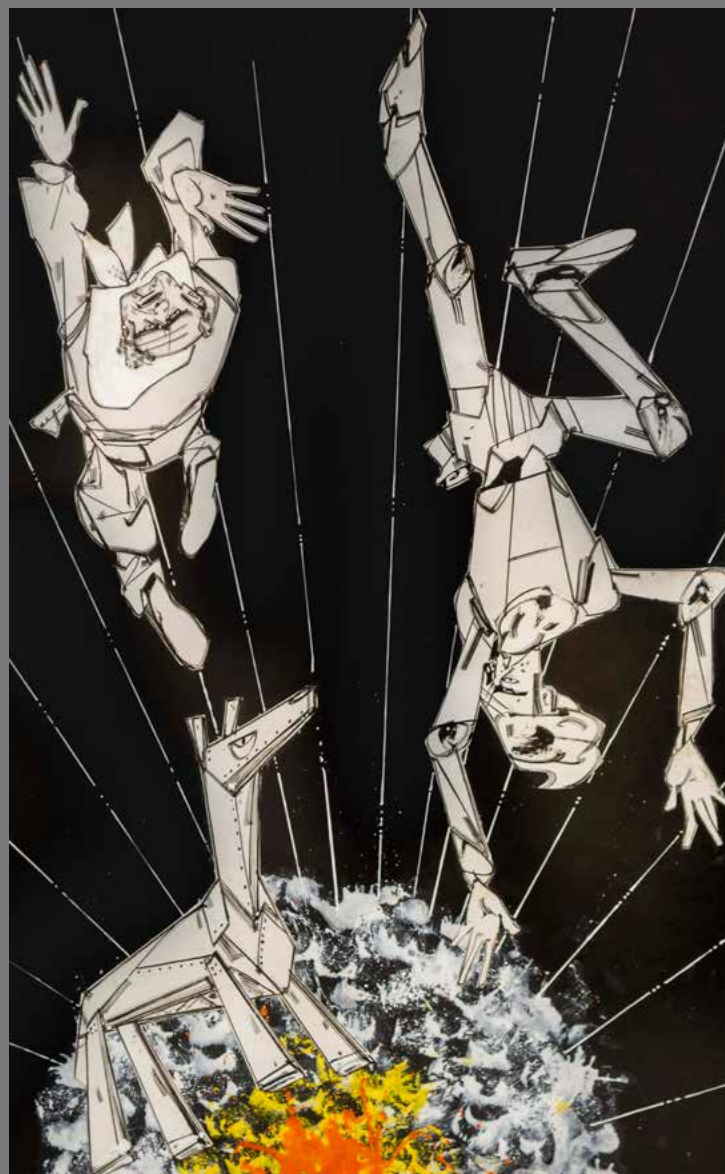

Al son de las chirimías encaminaron con él a la ciudad, -1995

Del libro, cap. 41, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

109'5 x 80 cm

Por estallar el caballo lleno de cohetes tronadores - 1995

Del libro, cap. 41, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

109'5 x 80 cm

*Le llevaron a la silla del juzgado y le sentaron
en ella. - 1995*

Del libro, cap. 45, parte 2
Tinta sobre papel con aguadas
109'5 x 80 cm

Ofrecile de nuevo ser su esposo - 1995

Del libro, cap. 48, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Y oyó tan gran ruido de voces y campanas que
parecía que toda la ínsula se hundía. - 1995*

Del libro, cap. 53, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

*Y así el tropel de los toros bravos y de los machos
cabestros. - 1995*

Del libro, cap. 58, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

109'5 x 80 cm

*Y vieron los racimos de aquellos árboles que
eran cuerpos de bandoleros, - 1995*

Del libro, cap. 60, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

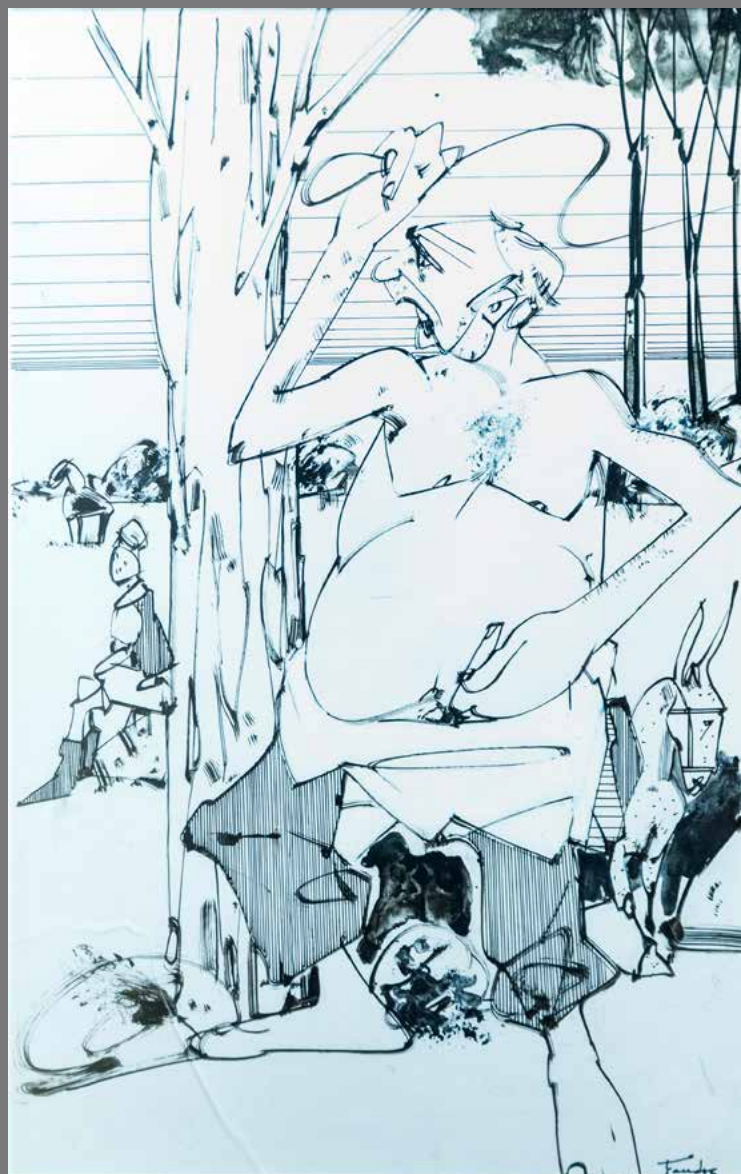
Y el caballero de la blanca luna. - 1995

Del libro, cap. 64, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

65 x 87'5 cm

*Dejó de dárselas en la espalda y daba en los
árboles, - 1995*

Del libro, cap. 71, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

Y cuando Sancho se percató de la escena, se hincó de rodillas. - 1995

Del libro, cap. 74, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

54'5 x 70'5 cm

Yo, señores siento que me voy muriendo a toda prisa. - 1995

Del libro, cap. 74, parte 2

Tinta sobre papel con aguadas

79'5 x 109 cm

El barbero - 1995

Del libro, cap. Varios, personaje

Tinta sobre papel con aguadas

58' 5 x 41'5 cm

El cura - 1995

Del libro, cap. varios, personaje
Tinta sobre papel con aguadas
58' 5 x 41'5 cm

El duque - 1995

Del libro, cap. varios, personaje
Tinta sobre papel con aguadas
58' 5 x 41'5 cm

Maese Pedro - 1995

Del libro, cap. varios, personaje
Tinta sobre papel con aguadas
58' 5 x 41'5 cm

EXPOSICIONS INDIVIDUALS

París

1960 Galerie Hautefeuille
1964 Galerie T.Mouftard
1975 Galerie Galattée
1978 Galerie Lagarde

Barcelona

1968 Galeria La Pinacoteca
1970 Sala Vayreda
1975 Galeria Art 5
1979 Galeria Joan de Serra llonga
1982 Galería Prisma
(Vilanova i la Geltrú)
1982 Galeria Beaskoa
1992 Galeria Beaskoa
1996 Galeria Tuset

Eivissa

1966 Galeria Gráfica, San Antonio
1967 Sala Vallribera, San Antonio
1968 Sala Vallribera, San Antonio
1969 Sala Vallribera, San Antonio
1971 Galeria Xarc, Ibiza
1977 Galeria Skyros, Ibiza
1982 Galeria Skyros, Ibiza
2012 Centre Cultural, Eivissa

Ginebra, Suïssa

1970 Galerie F. Chedel
1970 Galerie F. Chedel, Nyon

Madrid

1970 Galeria Alfa
1971 Galeria Novart
1975 Galeria Novart

Castelló

1998 Centre Cultural La Mercé, Borriana
1999 Centre Cultural Las Aulas, Castelló
2015 Centre Cultural La Mercé, Borriana
2017 Centre Cultural La Mercé, Borriana
2018 Galeria Gabi Alemany, Moncofar

OBRA EN MUSEUS

1960 Musée d'Art Moderne, París
1972 Museo de Arte Moderno de Vilafamés
1975 Museo del Alto Aragón, Osca
1992 Museu de Bellas Artes de Castellón

Fandos, va nèixer a Borriana en 1928. Des de 1943 va viure (en família) a Barcelona, on va estudiar dibuix i pintura a l'Escola d'Arts i Oficis i a l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, on es va llicenciar. En 1957 va estudiar gravat a l'École des Beaux-Arts de París.

QUIJOTE FAN DOS

UNIVERSITAT
POLITÀCNICA
DE VALÈNCIA

FACULTAT DE BELLES ARTS DE SANT CARLES

BIBLIOTECA
MUNICIPAL

JOSÉ VICENTE
FELIP MONLLÉO

Molt Il·lustre
Ajuntament de Nules